

dr Michał Raduła

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

ORCID: [0000-0002-9527-966X](https://orcid.org/0000-0002-9527-966X)

Edukacja dla bezpieczeństwa – spotkanie uniwersyteckiej teorii i aktualnej praktyki

<https://doi.org/10.19195/978-83-229-3802-7.13>

Streszczenie: Bezpieczeństwo to pojęcie niedookreślone. Z pewnością jednak bezpieczeństwo jest stanem, który umożliwia realizację szeroko pojętych zadań. Stan zagrożenia, niepewności, uszczerbku w określonych dobrach, który można przeciwstawić „bezpieczeństwu”, powoduje, że realizacja różnego rodzaju celów jest niemożliwa lub utrudniona. Zachowanie lub przywrócenie bezpieczeństwa jest ściśle skorelowane z edukacją w tym zakresie. Jedynie wiedza i kompetencja w odniesieniu do tego, w jaki sposób przeciwdziałać i zwalczać zagrożenie, pozwala na kompleksowe potwierdzenie „zabezpieczenia” w danym obszarze.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, edukacja, zagrożenie, działalność prewencyjno-zachowawcza

Education for safety – meeting of a university theory and the current practice

Summary: The notion of “safety” is least defined. However, safety is a condition, which create ability to realize different tasks. Danger, instability, makes tasks harder or even impossible. Keep or restore safety is strictly connected with education on this field. Only knowledge and competences, how to prevent and fight with danger, can make sure, that safety is ensured.

Keywords: safety, education, danger, preventive-conservative activity

Celem artykułu jest ukazanie nowych zagrożeń, które pojawiają się w życiu społecznym, oraz sposobów walki z tymi zjawiskami, a także weryfikacja, czy w rzeczywistości zapewnione jest bezpieczeństwo w tradycyjnym rozumieniu tego pojęcia, jak również bezpieczeństwo jako stan uwzględniający zagrożenia wynikające z rozwoju nowoczesnych technologii i postępu cywilizacyjnego. Działania na rzecz bezpieczeństwa to również działania prewencyjne. Jako takie należy z pewnością zakwalifikować edukację w tym zakresie – element niezbędny do wyuczenia prawidłowych reakcji w sytuacji zagrożenia. Treść artykułu służy również zrelacjonowaniu – ważnego dla opisywanego

zagadnienia – panelu dyskusyjnego przeprowadzonego w ramach konferencji naukowej zorganizowanej w Uniwersytecie Wrocławskim¹.

1. Bezpieczeństwo jako kategoria nadrzędna

Bezpieczeństwo od zawsze stanowi istotną wartość dla człowieka. XXI wiek i ataki terrorystyczne na budynki World Trade Center w Nowym Jorku dały początek rozumieniu bezpieczeństwa jako kluczowej kwestii każdej racji stanu. Bezpieczeństwo stanowi przedmiot debaty publicznej, jest centralną kategorią nauk społecznych (zob. również: nowa dyscyplina nauk o bezpieczeństwie). „Bezpieczeństwo” to naczelna wartość dla człowieka i społeczeństwa, pierwotna i egzystencjalna potrzeba, umożliwiająca dalszą aktywność².

Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego stanowi jedno z najistotniejszych zadań administracji publicznej. Regulacja publicznoprawna dotyczy zapewnienia bezpieczeństwa w różnych sferach. Idzie zatem m.in. o bezpieczeństwo powszechne i porządek publiczny w rozumieniu funkcji organów ścigania (Policja), zabezpieczenie przeciwpożarowe (Państwowa Straż Pożarna), ochronę granic (Straż Graniczna), a także bezpieczeństwo związane z gospodarką, tzn. w powiązaniu z działalnością gospodarczą, albowiem działalność zarobkowa przedsiębiorców może również prowadzić do powstania niebezpieczeństwa dla kwalifikowanych prawnie dóbr chronionych, takich jak życie, zdrowie, mienie. Bezpieczeństwo w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej zapewnia swoim działaniem Urząd Dozoru Technicznego, Państwowa Inspekcja Sanitarna czy Inspekcja Nadzoru Farmaceutycznego³.

W ramach swojej działalności organy administracji publicznej zapewniają ochronę pewnym stanom, które przez ogół społeczeństwa, a tym samym prawo, zostały uznane za warte ochrony. W szczególności mowa zatem o wspomnianym „bezpieczeństwie publicznym”, „porządku publicznym” oraz o „spokoju publicznym”. Literatura stanowi, że są to pojęcia niedookreślone, ich interpretacja w dużej mierze pokrywa się znaczeniowo z potocznym rozumieniem tychże pojęć, są to „pewne dodatnie stany panujące w organizacji społecznej, których zachowanie gwarantuje uniknięcie określonych szkód,

¹ Zorganizowana w dniu 29 października 2021 r. na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego konferencja naukowa pod tytułem „Powszechna ochrona ludności. Krajowy system ratowniczy. Ochotnicze straże pożarne”, którą współorganizowali: Uniwersytet Wrocławski, Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej oraz Interdyscyplinarny Zespół Badawczy ds. przygotowania spójnego systemu bezpieczeństwa.

² M. Szuniewicz, *Ochrona bezpieczeństwa państwa jako przesłanka ograniczenia praw i wolności jednostki w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2016, Legalis.

³ Zob. T. Kocowski, *Reglamentacja działalności gospodarczej w polskim administracyjnym prawie gospodarczym*, Wrocław 2009, s. 86.

zarówno przez całość organizacji, jak i przez poszczególnych jej członków”⁴. W odniesieniu do bezpieczeństwa państwa wyróżnić można bezpieczeństwo wewnętrzne i bezpieczeństwo zewnętrzne. Pierwsze dotyczy porządku i stabilności na danym obszarze i jest związane z organami policji odpowiedzialnymi za zwalczanie negatywnych (zagrożających bezpieczeństwu) zjawisk. Natomiast bezpieczeństwo zewnętrzne to ochrona przed zagrożeniami związanymi ze środowiskiem międzynarodowym. Odpowiedzialne w tym zakresie będą instytucje wojskowe i służby wywiadowcze⁵.

Bezpieczeństwo publiczne realizuje cel, jakim jest ochrona przed zagrożeniami wynikającymi z bezprawnych zamachów na dobra prawnie chronione. Stan bezpieczeństwa publicznego oznacza, że ogółowi jednostek, a także każdej indywidualnie nie zagraża niebezpieczeństwo (zagrożenie uszczerbku danego dobra). Bezpieczeństwo publiczne dotyczy także braku zagrożeń w stosunku do państwa i podmiotów publicznych. W zakresie omawianego pojęcia znajduje się również bezpieczny, niezakłócony tok życia społecznego i funkcjonowania organów administracji publicznej. Natomiast pojęcia „porządku publicznego” i „spokoju publicznego” należy utożsamiać z ładem społecznym, publicznym, związanym z funkcjonowaniem społeczeństwa w sposób, w którym przestrzega się ustalonych generalnie reguł, respektuje się powszechnie akceptowane normy zachowania. „Innymi słowy, chodzi tu o stan dotyczący nieoznaczonego kręgu podmiotów, który zapewnia normalne i bez nagłych przeszkód funkcjonowanie życia społecznego w różnych dziedzinach”⁶. Warto również zaznaczyć, że pojęcia bezpieczeństwa publicznego, ochrony porządku publicznego czy też moralności publicznej stanowią także przedmiot regulacji prawa pierwotnego oraz wtórnego Unii Europejskiej⁷.

Bezpieczeństwo jest zatem pewnym pozytywnym stanem, charakteryzującym się poczuciem pewności i brakiem zagrożenia. Prawodawca często posługuje się dookreśleniem, o jakie bezpieczeństwo chodzi: bezpieczeństwo państwa, energetyczne, zdrowotne. Brak takiego dookreślenia powoduje, że ochrona bezpieczeństwa dotyczy zagrożenia bezpieczeństwa dowolnego rodzaju⁸. Bezpieczeństwo jest również zmiennym w czasie procesem społecznym⁹.

⁴ J. Jagielski, [w:] J. Jagielski, M. Wierzbowski (red.), *Prawo administracyjne*, Warszawa 2022, s. 663.

⁵ B. Opaliński, M. Rogalski, P. Szustakiewicz, *Ustawa o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu. Komentarz*, Warszawa 2017, Legalis.

⁶ J. Jagielski, [w:] J. Jagielski, M. Wierzbowski (red.), *Prawo...*, s. 664.

⁷ Zob. A. Cieśliński, *Wspólnotowe prawo gospodarcze. Tom I. Swobody rynku wewnętrznego*, Warszawa 2009, Legalis.

⁸ P. Ślęzak, [w:] *idem* (red.), *Prawo mediów*, Warszawa 2020, LEX.

⁹ M. Żmigrodzki, *Istota bezpieczeństwa państwa*, [w:] M. Żmigrodzki, A. Żebrowski (red.), *Instytucjonalne podstawy bezpieczeństwa państwa w III Rzeczypospolitej*, Lublin 2014, s. 11.

2. Edukacja dla bezpieczeństwa – wymiar teoretyczny oraz praktyczny

Rozległość, złożoność, pierwotność i aktualność zjawisk związanych z ochroną bezpieczeństwa wymagają regularnej debaty i konfrontacji teorii z praktyką, przy jednoczesnym dążeniu do symbiozy i w rezultacie efektywnej ochrony. Prewencja (zapobieganie) to nieodłączny element realizacji zadań z zakresu bezpieczeństwa. Naturalne jest, że bardziej pożądane będzie zapobiegnięcie zagrożeniu niż odwracanie powstałych negatywnych skutków w postaci naruszenia chronionych stanów i dóbr. Edukacja w rozumieniu przekazywania wiedzy teoretycznej i kompetencji praktycznych w zakresie tak zapobiegania, jak i przeciwdziałania powstałym zagrożeniom stanowi warunek *sine qua non* bezpieczeństwa państwa, gminy, szkoły, rodziny, jednostki, bezpieczeństwa każdego rodzaju.

Konferencja naukowa przywołana we wstępie stanowiła wyjątkową platformę wymiany poglądów na temat roli edukacji w zakresie kształtowania bezpieczeństwa powszechnego. Wyszczególnić należy w tym miejscu trzeci panel konferencji „Edukacja i jej rola w systemie bezpieczeństwa państwa – panel ekspercki dotyczący edukacji na rzecz bezpieczeństwa w Polsce”, moderowany przez dr hab. Barbarę Wiśniewską-Paź, prof. UW. W panelu tym uczestniczyli teoretycy i praktycy bezpieczeństwa, dyskutujący o najbardziej aktualnej w tym zakresie tematyce.

Warto wyróżnić zaproponowaną propozycję podjęcia trzech najważniejszych form aktywności edukacyjnej w odniesieniu do ochrony ludności. Postulat ten został podniesiony z uwagi na brak centralnego systemu edukacyjnego w zakresie ochrony ludności. Pierwsza aktywność edukacyjna mogłaby zostać powiązana ze sferą obowiązkowych szkoleń z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy, prowadzonych dla pracowników przez pracodawców. Druga z nich to edukacja szkolna, jednakże pożądane jest odejście od teoretycznego modelu edukacji dla bezpieczeństwa na rzecz większego udziału praktycznego podejścia do bezpieczeństwa, organizowania ćwiczeń dla młodzieży, włączając w to również szkolenia z obszaru udzielania pierwszej pomocy medycznej. Istotnym problemem pozostaje odpowiednie przygotowanie nauczycieli, którzy mieliby w sposób właściwy prowadzić edukację dla młodzieży w omawianej kwestii. Wreszcie trzeci element, który obecnie został w dużej mierze zapomniany, to przygotowanie społeczeństwa do samoochrony (umiejętność reagowania na niebezpieczeństwo, zagrożenie zarówno przez społeczeństwo, jak i przez poszczególne jednostki; wiedza, w jaki sposób się zachować)¹⁰.

¹⁰ Zob. i por. wypowiedź prof. dr. hab. Piotra Mickiewicza (Uniwersytet Gdański); źródło: <https://www.youtube.com/watch?v=8ru7ZHN5qP4&t=18460s> (od: 4:57:00) [dostęp 8.12.2022] (dalej jako: nagranie Konferencji naukowej).

W okresie, w którym zapewnione jest bezpieczeństwo powszechne, zarówno całe społeczeństwo, jak i obywatele/jednostki lekceważą możliwość wystąpienia zagrożenia dla chronionych stanów i dóbr. Dlatego tak ważne jest regularne przygotowanie. Zwrócić również należy uwagę na różnorodność niebezpieczeństw, a w związku z tym różne sposoby zapobiegania im oraz zwalczania zagrożeń. Inny bowiem sposób zachowania będzie charakteryzował ochronę przed atakiem rakietowym (ucieczka do schronu), a inny przed zagrożeniem epidemicznym (odpowiednia higiena, zachowanie dystansu społecznego). Mając na uwadze proces edukacji dla bezpieczeństwa, warto również zastanowić się nad priorytetowością przekazywanej wiedzy. Innymi słowy, czy warto byłoby skupić się przede wszystkim na niebezpieczeństwach najbardziej powszechnych i najbardziej prawdopodobnych, co pozwoli na efektywniejsze przygotowanie na wypadek zagrożeń, które z dużym prawdopodobieństwem nastąpią. Zaproponować również można podział na rodzaje zagrożeń z perspektywy danej jednostki. Pierwszym rodzajem będzie zagrożenie, które już wystąpiło, jest znane, opisane i zidentyfikowane, dotknęło ogół społeczeństwa, uwzględniając również daną jednostkę. Drugim rodzajem również będzie zagrożenie znane, które wystąpiło, jednakże danej jednostki nie dotknęło. Kolejna grupa to zagrożenia opisane, zidentyfikowane i niedoświadczone (w odróżnieniu od dwóch pierwszych grup, które dotyczą już powstałego w przeszłości niebezpieczeństwa). Wreszcie zagrożenia zupełnie nieznane, których jeszcze nie zidentyfikowano. Edukacja w związku z powyższym jest nad wyraz istotna, aby w sposób elastyczny przygotować się na potencjalne zagrożenia i potrafić odpowiednio zareagować, posiadając podstawowe umiejętności (zarówno jako grupa, społeczeństwo, jak i jednostka)¹¹.

Aktualnie niezwykle ważnym wyzwaniem jest edukacja w zakresie bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni. Jednakże w tym zakresie to nie tylko zagrożenia terrorystyczne na masową skalę. Problemem jest także edukacja dotycząca bezpieczeństwa, w tym finansowego, danej jednostki (np. utrata danych dostępowych do rachunku bankowego i nieautoryzowany przelew środków finansowych). Co więcej, w szczególności wśród młodzieży, występuje problem zagrożeń związanych ze sferą psychiczno-psychologiczną. Chodzi bowiem o niebezpieczne zachowania w stosunku do innych osób przybierające formę szkalowania, obrażania, szantażu (np. na skutek dostępu osób trzecich do prywatnych wiadomości danej osoby, zdjęć, filmów, a następnie zagrożenia ich ujawnieniem). W tym kontekście niezwykle istotne jest także przygotowanie osób, które są odpowiedzialne za edukację w tym zakresie. Osoby te powinny stale podnosić swoje

¹¹ Zob. i por. wypowiedź płk. rez. dr. Krzysztofa Jędrzejaka (Służba Więzienna), nagranie Konferencji naukowej.

kompetencje, bacząc na dynamiczny rozwój technologii, a w korelacji z tym – nowe możliwości w zakresie powstawania zagrożeń¹².

Należy również zwrócić uwagę na etap szkolny i kształcenie młodzieży w zakresie bezpieczeństwa. Od 2008 r. w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych realizowany jest przedmiot „Edukacja dla bezpieczeństwa”, który zastąpił „Przysposobienie obronne”. Podkreśla się jednak, że zarówno treści programowe, jak i wymiar godzinowy są zbyt ograniczone. Brakuje zatem zagadnień związanych z bezpieczeństwem w zakresie obronności państwa i obywateli. Co równie istotne, współcześnie edukacja młodzieży nie powinna jedynie skupiać się na tradycyjnym rozumieniu pojęcia „bezpieczeństwo”, ale także wiązać się z poczuciem bezpieczeństwa psychicznego, ekonomicznego, socjalnego¹³.

3. Wnioski

Aktualnie wydaje się, że edukacja w ramach bezpieczeństwa staje przed wyzwaniami związanymi z nowymi, różnorodnymi zagrożeniami. Oprócz zatem zagrożeń znanych pojawiają się coraz częściej, w szczególności wśród młodych ludzi, zagrożenia, które albo wcześniej znane nie były, albo nie były tak rozpowszechnione. Zwrócić bowiem należy uwagę na fakt, że cyberprzestrzeń zabiera dzisiaj przestrzeni realnej coraz to większe obszary. Zagrożenia mające swoje źródło w cyberprzestrzeni dotyczyć mogą zagrożeń „klasycznych” (oszustwo finansowe, destabilizacja funkcjonowania instytucji państwowej), mogą jednak także wpływać niekorzystnie na kondycję psychofizyczną – np. znęcanie się psychiczne nad drugą osobą za pośrednictwem portali społecznościowych, uzależnienie, „wsiąkanie” w przestrzeń wirtualną. Powyższe wnioski prowadzą do konstatacji, że edukować trzeba nie tylko osoby szkolone i edukowane, ale z uwagi na dynamizm źródeł negatywnych zjawisk równie istotne są szkolenia i stałe podnoszenia kwalifikacji przez personel edukujący i szkolący.

Literatura

Cieśliński A., *Wspólnotowe prawo gospodarcze. Tom I. Swobody rynku wewnętrznego*, Warszawa 2009.

Jagielski J., Wierzbowski M. (red.), *Prawo administracyjne*, Warszawa 2022.

¹² Zob. i por. wypowiedź prof. dr. hab. Felicjana Byłoka (Politechnika Częstochowska), nagranie konferencji naukowej.

¹³ S. Kunikowski, *O potrzebie edukacji młodego pokolenia na rzecz bezpieczeństwa publicznego w Polsce*, [w:] B. Romanowski, M. Skowron, M. Zalewski (red.), *Analizy strategiczne Florian 2050. Tom 4*, Warszawa 2021, s. 198-199.

- Kocowski T., *Reglamentacja działalności gospodarczej w polskim administracyjnym prawie gospodarczym*, Wrocław 2009.
- Opaliński B., Rogalski M., Szustakiewicz P., *Ustawa o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Romanowski B., Skowron M., Zalewski M. (red.), *Analizy strategiczne Florian 2050. Tom 4*, Warszawa 2021.
- Szuniewicz M., *Ochrona bezpieczeństwa państwa jako przesłanka ograniczenia praw i wolności jednostki w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2016.
- Ślęzak P., [w:] P. Ślęzak (red.), *Prawo mediów*, Warszawa 2020.
- Żmigrodzki M., *Istota bezpieczeństwa państwa*, [w:] M. Żmigrodzki, A. Żebrowski (red.), *Instytucjonalne podstawy bezpieczeństwa państwa w III Rzeczypospolitej*, Lublin 2014.